

**Lary i penaty
O budowaniu poczucia
bezpieczeństwa w architekturze**

Aleksandra Kędziorek, Krzysztof Maniak,
Katarzyna Przezwańska, Maciej Siuda

Fragment dokumentacji złożonej do konkursu
na kuratorski projekt wystawy w Pawilonie Polskim
na 19 Międzynarodowej Wystawie Architektury
w Wenecji w 2025 r.

Lary i penaty

O budowaniu poczucia bezpieczeństwa w architekturze

Zgodnie z XVIII-wieczną koncepcją pierwotnej chatki, wysuniętą przez Marca-Antoine'a Laugiera, od początku istnienia architektury jej podstawową rolą była ochrona. Zestaw łąków, które towarzyszą jej mieszkańcom, ewoluował – ludzie nadal poszukują w architekturze schronienia przed zjawiskami atmosferycznymi czy żywiołami, współcześnie mierzą się również z katastrofą klimatyczną, wojnami czy perspektywą masowych migracji. Czy architektura ma narzędzia do tego, by chronić nas przed przeciwnościami losu? Jakie praktyki związane z budowaniem i użytkowaniem budynków możemy samodzielnie wdrożyć, by zapewnić sobie poczucie bezpieczeństwa?

Wystawa *Lary i penaty* poszukuje odpowiedzi na te pytania w kulturowanych do dziś przesądach budowlanych. Mocno osadzona w lokalnej, polskiej tradycji, odnosi się do praktyk i rytuałów związanych z zapewnieniem poczucia bezpieczeństwa w architekturze jako do zasobu przednowoczesnej, zbiorowej inteligencji. Wystawa widzi w nich praktyczną i powszechną odpowiedź na łąki, zarówno te towarzyszące ludziom od wieków, jak i współczesne. Pokazuje, że w wysoko technicyzowanym świecie prostota i dostępność tych rozwiązań daje potrzebne ludzkiej psychice poczucie sprawczości. Nie oceniając ich skuteczności, wskazuje na istotną rolę, jaką pełnią w budowaniu

poczucia bezpieczeństwa czy tworzeniu lokalnej wspólnoty. Wtórzy w tym tematowi głównemu Biennale Architektury, *Intelligens*, w którym Carlo Ratti, definiując inteligencję przyszłości jako „włączającą, wieloraką, obdarzoną wyobraźnią przekraczającą to, co znamy dziś jako sztuczną inteligencję”, podkreślił w tytule ostatnią sylabę: *gens*, czyli ludzi.

Wystawa stworzona przez interdyscyplinarny zespół, z udziałem architekta Macieja Siudy oraz artystów Krzysztofa Maniaka i Katarzyny Przewańskiej, zestawia ze sobą dwa porządki: bezpieczeństwa i poczucia bezpieczeństwa. Pierwszy obejmuje rozwiązania wynikające z przepisów budowlanych, przeciwpożarowych i BHP. Drugi – stosowane w Polsce praktyki i rytuały związane z architekturą i otaczającą ją przestrzenią, które miały zapewnić pomyślność i chronić przed przeciwnościami losu. Wystawa pokazuje je jako równorzędne i wzajemnie się uzupełniające. Wspólnie pozwalają mieszkańcom tego świata poczuć się pewniej w szybko zmieniającej się rzeczywistości.

Wybrane przesady i praktyki budowlane odpowiadające za bezpieczeństwo i poczucie bezpieczeństwa w architekturze (elementy pokazane na wystawie zostały pogrubione):

I. Koncepcja wystawy

BEZPIECZEŃSTWO	POCZUCIE BEZPIECZEŃSTWA
<p><i>I. ROZPOZNANIE PRZESTRZENI</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – badania geotechniczne – wystąpienie o warunki zabudowy – inwentaryzacja zieleni 	<ul style="list-style-type: none"> – różdzkarstwo – wykonanie bruzdy w ziemi przed budową – skorupki jajka w fundamentach domu
<p><i>II. OCHRONA WEJŚCIA</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – wizjer w drzwiach – zamek w drzwiach – drzwi antywłamaniowe – dzwonek do drzwi, domofon, kamera 	<ul style="list-style-type: none"> – krzyż lub podkowa nad drzwiami – zakaz witania się przez próg – skrzaty i krasnale ogrodowe – miotła przed wejściem
<p><i>III. OCHRONA GRANIC</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – budka strażnicza na osiedlu zamkniętym – szlaban – słupek graniczny 	<ul style="list-style-type: none"> – strach na wróble – wierzby na miedzy
<p><i>IV. UTRZYMANIE PRZESTRZENI</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – odbiór ppoż. – przyłączenie instalacji 	<ul style="list-style-type: none"> – wiecha – zasiedliny / parapetówka
<p><i>V. UTRZYMANIE BUDYNKU</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – przegląd techniczny budynku – wymiana piecyków gazowych – montaż paneli słonecznych – czyszczenie fugi między kafelkami – naprawa kominów 	<ul style="list-style-type: none"> – kije smugowe, lampy solne – sypanie soli w rogach domu – odpukiwanie w niemalowane drewno – uchylanie drzwi dla dziadów – słomiany pająk – miseczka dla domowych duchów
<p><i>VI. SYGNAŁY OSTRZEGAWCZE</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – alarm – wyjście ewakuacyjne 	<ul style="list-style-type: none"> – kamień przydrożny – głaz lub kapliczka na rozstaju dróg – uroczysko
<p><i>VII. OCHRONA PRZED ŻYWIOŁAMI</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – piorunochron – gaśnica – schron – wiatrołap – główny wyłącznik prądu 	<ul style="list-style-type: none"> – gromnica w oknie – gałązki brzozy zebrane podczas procesji Bożego Ciała

VI. Streszczenie scenariusza wystawy

Wystawa zestawia ze sobą dwa porządki: bezpieczeństwa i poczucia bezpieczeństwa.

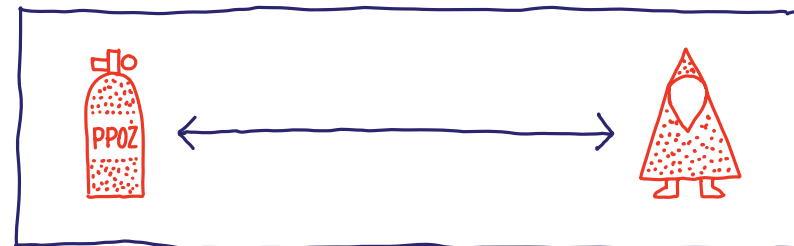
Porządek bezpieczeństwa reprezentują obiekty zastane w budynku pawilonu polskiego, których obecność wynika z przepisów budowlanych, przeciwpożarowych czy BHP. Gaśnica, kłódka, czujka przeciwpożarowa, główny wyłącznik prądu, kamera, znaki i wyjście ewakuacyjne, zwykle postrzegane jako przezroczyście elementy infrastruktury budynku, na naszej wystawie zyskują widoczność i artystyczną oprawę. Uzupełniają je dwa obiekty wypożyczone – drzwi do schronu oraz słupek graniczny, które odnoszą się do kwestii bezpieczeństwa w szerszym kontekście wojen i migracji.

Porządek poczucia bezpieczeństwa reprezentują obiekty, które nawiązują do stosowanych od wieków w Polsce praktyk i rytuałów związanych z budową oraz użytkowaniem budynku i jego najbliższego otoczenia. Należą do nich m.in. wiecha, różdżka radiestezyjna, podkowa nad wejściem, drzwi z niemalowanego drewna, kamień przydrożny, strach na wróble, skorupki jajek w fundamentach domów, gromnica i witki brzożowe do ochrony przed piorunami, butelka wmurowana w ścianę przez robotników, święty ką, miseczki z jedzeniem dla domowików i ubożąt (słowiańskich duchów domowych) czy służące do wyganiania złej energii kije smugowe (słowiańskie palo santo).

Obiekty zaprezentowane na wystawie zostaną znalezione, stworzone lub zaprojektowane samodzielnie lub zespołowo przez architekta Macieja Siudę oraz artystów Krzysztofa Maniaka i Katarzynę Przewańską. Dla każdego obiektu zaplanowano ścieżkę od powstania do życia po wystawie.

Aranżacja wystawy aktywuje całą przestrzeń pawilonu i jego fasadę. Łączy w sobie różne skale i otacza widzów z wielu stron, działając na różne zmysły i zachęcając do aktywnego zwiedzania.

Komunikacja wystawy zostanie poprowadzona na czterech poziomach zaangażowania za pomocą: tekstu kuratorskiego, krótkich informacji tekstowo-graficznych przy obiektach, dwóch ksiąg w przestrzeni wystawy zawierających dodatkowe materiały oraz publikacji towarzyszącej.

VII. Exhibition concept

Lares and penates

On building a sense of security in architecture

According to the 18th-century concept of the primitive hut, proposed by Marc-Antoine Laugier, from the beginning of architecture, its primary role has been that of protection. The set of anxieties that accompany its inhabitants has evolved – people still seek shelter from atmospheric phenomena or the elements in architecture, nowadays they also face climate catastrophe, wars or the prospect of mass migrations. Does architecture have the tools to protect us from adversities? What practices related to the construction and use of buildings can we implement ourselves to ensure our sense of security?

The exhibition *Lares and penates* seeks answers to these questions in building superstitions still cultivated today. Firmly rooted in the local Polish tradition, it refers to the practices and rituals associated with ensuring a sense of security in architecture as a resource of pre-modern, collective intelligence. The exhibition sees them as a practical and common response to fears, both those that have accompanied people for centuries and those of today. It shows that in a technologically advanced world, the simplicity and accessibility of these solutions gives the human psyche the needed sense of agency. Without judging their effectiveness, it points out the important role they play in building a sense of security or creating a local community. In this, the exhibition echoes the main theme of the Architecture Biennale,

Intelligens, in which Carlo Ratti, defining the intelligence of the future as “inclusive, multiple, and imaginative beyond today’s limiting focus on AI,” emphasized the last syllable in the title: *gens*, meaning people.

Created by an interdisciplinary team, with the participation of architect Maciej Siuda and artists Krzysztof Maniak and Katarzyna Przezwańska, the exhibition juxtaposes two orders: safety and a sense of security. The first includes solutions resulting from building, fire and health and safety regulations. The second – the practices and rituals used in Poland related to architecture and the surrounding space, which were meant to ensure good fortune and protect against adversity. The exhibition shows them as equal and complementary. Together, they allow the inhabitants of this world to feel more secure in a rapidly changing reality.

Selected superstitions and practices in the construction industry responsible for safety and a sense of security in architecture (those included in the exhibition are bolded):

VII. Exhibition concept

SAFETY	A SENSE OF SECURITY
<p><i>I. RECOGNITION OF SPACE</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - geotechnical research - applying for development conditions - inventory of greenery 	<ul style="list-style-type: none"> - dowsing - making a furrow in the ground before building a house - eggshells in the foundation
<p><i>II. PROTECTION OF THE ENTRANCE</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - peephole in the door - lock in the door - anti-burglary door - door bell, intercom, camera 	<ul style="list-style-type: none"> - cross or horseshoe over the door - prohibition of greeting across the threshold - garden dwarves and gnomes - broomstick before the entrance
<p><i>III. PROTECTION OF BORDERS</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - guard building in a gated community - barrier - border post 	<ul style="list-style-type: none"> - a scarecrow - willows on the spit of land
<p><i>IV. DOMESTICATION OF SPACE</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - fire acceptance - installation connection 	<ul style="list-style-type: none"> - topping out ('wiecha') - settling in / housewarming party
<p><i>V. BUILDING MAINTENANCE</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - technical inspection of the building - replacement of gas stoves - installation of solar panels - cleaning grout between tiles - repairing chimneys 	<ul style="list-style-type: none"> - smudge sticks and salt lamps - spreading salt in the corners of the house - knocking on wood - opening doors for 'Dziady' - straw 'spider' (straw mobile) - bowl for household spirits
<p><i>VI. WARNING SIGNALS</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - alarm - emergency exit 	<ul style="list-style-type: none"> - roadside stone, boulders or crosses at road intersections - 'uroczysko' (sacred site)
<p><i>VII. PROTECTION FROM THE ELEMENT</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - lightning rod - fire extinguisher - shelter - 'wind-catcher' (entrance hall) - main power switch 	<ul style="list-style-type: none"> - Candlemas candle in the window - birch branches collected during the Corpus Christi procession

VIII. Summary of the exhibition scenario

The exhibition juxtaposes two orders: safety and a sense of security.

The order of safety is represented by the objects found in the building of the Polish pavilion, whose presence results from building, fire or health and safety regulations. A fire extinguisher, a padlock, a fire detector, a main power switch, a camera, signs and an emergency exit, usually seen as transparent elements of the building's infrastructure, gain visibility and an artistic setting in our exhibition. They are complemented by two borrowed objects – a shelter door and a border post – that address security in the broader context of war and migration.

The order of a sense of security is represented by objects that allude to the practices and rituals used in Poland for centuries in connection with the construction and use of the building and its immediate surroundings. These include: a topping out (*wiecha*), a divining rod, a horseshoe over the entrance, a door made of unpainted wood, a roadside stone, a scarecrow, eggshells in the foundations of houses, a Candlemas candle and birch wreaths for protection against lightning, a bottle embedded in the wall by workers, a sacred corner, bowls of food for *domowiki* and *ubożęta* (Slavic household spirits) or smudge sticks (Slavic palo santo) used to chase away bad energy.

The objects presented in the exhibition will be found, created or designed independently or collaboratively by architect Maciej Siuda and artists Krzysztof Maniak and Katarzyna Przeważńska. A path from creation to life after the exhibition has been planned for each object.

The exhibition arrangement activates the entire space of the pavilion and its facade. It combines different scales and surrounds viewers from many sides, acting on different senses and encouraging active visiting.

The exhibition's communication will be conducted on four levels of engagement through: curatorial text, short text-graphic information next to the objects, two books in the exhibition space that contain additional materials, and an accompanying publication.

